ТРАНСПОРТНА ПСИХОЛОГИЯ

Личност и поведение на шофиране

Тоткова, З. (2023). Транспортна психология. *Личност и поведение на шофиране*. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. ISBN 978-619-245-293-3 (Print), ISBN 978-619-245-294-0 (Online). 210 стр.

Още от времето на Аристотел е известно, че движението е живот. В нашето съвремие тази фраза е изпълнена със значение повече от всякога. В едно непрестанно развиващо се общество, в което различните аспекти от неговото функциониране са взаимно и тясно свързани, придвижването на хора и стоки е от ключово значение. Транспортът е един от основните отрасли на икономиката и неговото обезпечаване зависи не само от специализирана транспортна инфраструктура и различни превозни средства, но и от добра организация на цялостната дейност. Несъмнено предимствата на транспортните системи са много и трудно бихме могли да си представим ежедневието си без тези удобства. С нарастване на обема на транспорта обаче негативните ефекти също се увеличават, а обезпечаването на безопасността се превръща в трудна задача с първостепенно значение. Поради тази причина учени от различни области на науката се стремят да подобрят всички аспекти от транспортната система – инфраструктура, превозни средства, среда на движение и други. За съжаление, най-уязвимият компонент от транспортните системи остава човекът. Прието е, че грешките, които човекът допуска, са неизбежни и повече от 90% от възникналите инциденти се дължат именно на човешка грешка.

Психологичната наука, със своето познание за човека, намира място в транспорта и в транспортните системи чрез изследване на човешкото поведение и чрез създаване на надеждни методи за по-добро разбиране и предвиждане на това поведение и неговата вариативност при взаимодействието му с превозното средство и със средата (Barjonet, 2001). В конкретика, транспортната психология е тази дисциплина, която изучава поведението на човека като елемент от системата човек – превозно средство – среда на движение, фокусирайки се върху психологичните процеси, които са в основата на човешкото поведение. Транспортната психология обхваща проблемите на всички транспортни системи – пътна, железопътна, въздушна и морска, но най-широко приложение тя намира в проучване на поведението на шофиране, тъй като това е най-масовият и често използван транспорт в световен мащаб.

Настоящата книга прави опит да позиционира транспортната психология като важна и необходима дисциплина, която може съществено да допринесе за решаването на значими за обществото ни проблеми. В същото време този труд представя резултати от две научни изследвания, свързани с проучване на поведението на шофиране сред българските водачи и извежда факторите, които оказват влияние върху негативните резултати от това поведение. Определянето на тези фактори позволи очертаване на профила на водачите с опасно поведение на шофиране и анализира ролята на субективната оценка за спазването на правилата по отношение на негативните резултати от шофирането. Това, от своя страна, дава възможност да се постави акцент върху значението на транспортната психология и нейната роля във връзка с теми, касаещи безопасността на движение, поведението на шофиране и опасните водачи на пътя.

Първа глава на настоящия труд представя същността на транспортната психология като дисциплина, нейните основни задачи и цели. Анализът позволява очертаване на основните въпроси, с които се занимава направлението, както и част от проблемите, пред които е изправено в наши дни. Историческият подход разкрива класическите модели на изследване в транспортната психология и ги класифицира според фокуса на изследване, стоящ в основата им. Това позволява дефинирането на четири основни групи модели за изследване на поведението на шофиране, всяка от които е представена подробно. В допълнение са представени и част от съвременните модели на изследване, което дава яснота по отношение на търсенията на изследователите в наши дни и посоката, в която поемат проучванията през последните години. Главата представя накратко и състоянието на транспортната психология в България, основните сфери на нейното приложение у нас и възможностите за развитие на дисциплината.

Втора глава представя две изследвания, които проследяват и анализират индивидуалните различия по отношение на негативните резултати от процеса на шофиране. Личността на водача и проучването на множество личностни фактори са във фокуса на изследванията в транспортната психология от десетилетия. Идентифицирането на застрашаващите безопасността фактори от личността на водача и опитът тяхното влияние да се определи и ограничи продължава и до днес. В допълнение поведенията по време на шофиране, които представляват установени навици и са свързани с негативните резултати от процеса на шофиране, също са във фокуса на изследователите. Навиците по време на шофиране, или по известни в световната наука като стилове на шофиране, са от съществено значение за безопасното управление на превозните средства. Представените изследвания разглеждат част от личностните фактори,

свързани с опасното поведение на шофиране и стиловете на шофиране, като проследяват връзката и влиянието на конструктите върху негативните резултати от шофирането.

Трета глава представя резултатите от проучване на субективната оценка за спазването на правилата за движение по пътищата и очертава нейното значение по отношение на негативните резултати от шофирането. На базата на представените резултати от проведените изследвания е изведен профил на опасния водач в България. Обобщени са личностните фактори и стилове на шофиране, пряко свързани с негативни резултати от шофирането и са очертани демографските особености, характерни за опасните водачи по отношение на техния пол, възраст и стаж. Дефинирането на онези фактори от личността на опасните водачи и стила им на шофиране са от изключително значение за по-доброто разбиране на психологическия аспект от причините, които водят до различни негативни резултати от процеса на шофиране. Главата завършва с обобщение на представените резултати и очертава приносите на настоящия труд в научен план.

В заключение са изведени препоръки за следващи стъпки в изследванията в областта на транспортната психология в България. Представените изследвания и получените резултати поставят основи, които следва да се разширяват и върху които могат да се градят програми за превенция, интервенция и рехабилитация във връзка с поведението на опасните водачи. Трудът дава основание за иницииране на различни законодателни и нормативни промени, които да подпомогнат борбата с опасното поведение на шофиране в страната. В същото време настоящата книга няма претенция за изчерпателност в полето на транспортната психология, но заявява научен интерес в областта и по-конкретно – в изследване на поведението на шофиране в България и задълбочаване на познанията в тази посока. Според нас това е задължително условие, изпълнението на което ще допринесе значително в опитите за повишаване на нивото на пътната безопасност в страната.